

В. Винниченко

Голод

10

БА ВІДПІСОТКА
ЖАЛОПИСЬМЕННОГО

В. ВИННИЧЕНКО
ГОЛОД

Бібліографічний опис цього видання вміщено
в „Літописі Українського Друку“, „Картковому
репертуарі“ та інших періодичних Українських
Книжкових Платів

„ОДЕСПОЛІГРАФ“

Друга державна друкарня іме
ни В. І. Леніна, Одеса, Пуш
кінська вул., № 18.

Львівська державна
наукова бібліотека

653

Державний Науково-Методологічний Комітет Наркомосвіти УСРР дозволив до вжитку по бібліотеках для малописьменних за № 142 від 19. грудня 1929. р.

ГОЛОД

Біля станції по дні рівчака тихо, помалу, іноді зупиняючись та прислухаючись, повзло трое людей. Зорі мовчки слідкували за ними і моргали одна одній; вітер, несміло пошелестівши травою, забігав у рівчак і зараз же боязко ховався в степу.

Іноді передній з них зупинявся, помалу висувався з рівчака і пильно дивився до станції. Там все було, як і перше. Станція дрімала. Так само на лаві коло дзвінка темніли якісь постаті, ледве освітлені світлом лихтаря, так само в одно-

му вікні виднілась фігура телеграфіста, що сидів, схилившись над столом, так само в садку крізь дерева видко було світло, а круг нього якісь фігури. А од фігур тих і од світла так само нісся то сміх, то брязкіт шклянок, то ніжний тихий спів, то закатистий голосний регіт. А між станцією й рівчаком — лінії рейок, рівні, витягнуті, напружено націлені кудись у далечінь. Рейки, вибігши з полоси світла, пропадали у тьмі, і тільки ледве видко було там попереду, куди повзли вони, темні ряди вагонів.

— Ну? — шепотіли задні, коли передній зсувався вниз. — Валяй далі! — хропів той і мовчки сунувся знов уперед. За ним повзли і задні, чудно якомось покручуючи колінами і часом зупиняючись. І коли вони зупинялись, зупинялось і шарудіння в рівчаку, і чути було, як

несміло терся вітер біля їх, як зідхало щось в степу і неслися згуки сміху із маленького садка. А вгорі, у темнім небі, пильно слідкували за ними мовчазні, таємні зорі.

Повзли довго.

І знов підвівся передній, вистромив голову з рівчака і застиг. Станція одсунулась убік і не блищали рейки. Замість їх тягнувся довгою темною смугою ряд товарних вагонів.

— Ш-ш-ш!—прошипів передній, повертаючись до товаришів.

— Вилазьте...

— Тут? — тихо спитав середній, підлазячи до нього.

— Вони... Мішки не погубили?.. Ш-ш!.. Ти! Щоб тобі там покорчило...

Задній злякано зігнився і присів. Потім помалу, ледве ворущачись, підліз до обох і тихо спитав:

— А ти ж добре знаєш?

— Не бійся, на своїй спині та-

скав його... Ну! Тихо ж! Не одставай од мене... Ш-ш!.. Та не тікати, як хто гукне... Тільки мішки покидати додолу... Чуєте?

— Та то вже...

Якось чудно похитуючись, три постаті обережно, помалу посунули одна за одною просто на вагони. Вагони ж стояли, окутані якоюсь таємною тьмою. Було якось сумно.

А станція збоку їх дрімала собі під ніжний спів у садку та сміх і балачки. Вітер залишався у степу.

Передній раптом зупинився.

— Хто ідєоть?—в той же мент зачулось звідкись од вагонів.

Три постаті закам'яніли одна за одною. Зорі напружено моргали, ждучи, що буде, і навіть з поля прибіг вітер і зашелестів чимсь коло їх ніг.

— Хто ідєоть, питаю? Слиш?!—знову відкись од вагонів почувся сердитий і трохи насторожений голос.

— Кидайте мішки... поспішно прошепотів передній і, одкинувши щось убік, голосно й спокійно промовив.

— Свої.

Коло вагонів щось заходило.

— Хто такі свої? Какая надобность ходить тут?

— На станцію йдемо...

Від вагонів одділилась якась темна постать і стала наближатись до їх. Передній зараз же поспішно рушив уперед, а за ним задні.

— Стой!.. Подожди! — почувся за ними ще більш насторожений голос і хода постати стала частішою.

— А чого нам ждять? Нема часу...

— Говорю стой, бо стрілять буду...

Передній зупинився, а за ним і задні. Постать підійшла зовсім близько, так що видно було навіть якусь палицю в руці і темну бороду.

— Ну, то що буде? Драстуйте! — спокійно обізвався передній.

Постать, не відповідаючи, мовчки стала близько придивлятись до лиць їм, до одежі, до рук.

— Що, знакомі, може? — суворо, знехотя бовкнув середній.

— Да, знакомі... — теж суворо одповіла постать, не перестаючи придивлятись до їх. Потім вийняла щось із пазухи, піднесла до рота і різко несподівано засвистіла.

— А то що буде? — стурбовано і швидко спитав передній. Постать, не відповідаючи, прислухалась до станції. Вагони стояли темним понурим рядом, байдужі до чотирьох людей, що напружено стояли в тьмі коло їх. Тільки вітер цікаво терся коло їх та зорі напружено моргали одна одній.

— А бога ти не боїшся, чоловіче? — тихо з сумним якимсь жалем промовив передній. — Чи ми тебе возом переїхали, що свистиш ото по жандармів?

Од станції раптом зачувся теж різкий, одривчатий свист. Постать з полегшенням заворушилась.

— Бог-богом, а служба-службою, — твердо і холодно промовила вона. — Вчора тут тоже двоє хлюстів на станцію будьто йшли. А вповоду оказалося, що пробуравили вагона й виточили під вагон усе зерно!.. А сторож одвічай за їх.

— Та ото й ми б то по зерно, чи що?

— Та хто вас знає. Ось жандарм подивиться...

Було тихо.

— Ех!..—зідхнув передній.—Люди!.. У самого ж, може, діти голодні!.. Зараз жандарма... А може оті хлюсти не їли три дні? Оті самі, що панське зерно виточили?.. Га?

Сторож мовчки знов підніс руку до рота й засвистів. Йому зараз же десь не дуже далеко одповів хтось.

Троє людей були заворушилися, а потім понуро застигли.

— Да! раптом злісно заговорив сторож.—Якби не діти, то може б, я й не лазив отут та не ганявся за вами чортами...

Він помовчав. Чути було, як десь поспішно йшли до вагонів.

— Ви з голодного села? — суворо спитав сторож.

— З голодного... — знехотя одповів передній.

— З Кирасировки чи з Водяного?

— З Водяного...

— По зерно йшли?

— От йому це зерно!..— суворо, злісно вирвалось у середнього. — А хоч би й по зерно, то що? Докажеш? Злякались твоїх жандармів?!. Чорт їх бери й тебе разом з ними, барбосяко. Злякав, дума. Сеистить... Свиснуть би по голові, щоб аж за вагонами тявкнув...

— Ану, свисни! — зневажливо й спокійно сказав сторож.

— Та годі, Данило! — тихо промовив передній.

— Та що ж воно справді... Завіщо ж ти хватаєш нас? Чи ти піймав нас на чому, чи що? Дума, як дали йому свистьолку, так уже й начальство...

— Агей! — зачулось коло вагонів.

— Сюди! — крикнув сторож.

Із тьми, хутко наближаючись, з'явилось дві постаті, чимсь дзвякаючи і щось бубонячи між собою.

— А што там? — ще не доходячи, крикнула одна з них.

— Та ось... — суворо промовив сторож. — Якись... коло вагонів терлись...

Постаті підійшли зовсім близько, зупинились і стали придивлятись до спійманих. На обох були білі сорочки, перепоясані чорним, і в од-

ного в руці рушниця, а в другого збоку шабля.

— Гм... так... — поважно протягнула постать з шаблею.

— Ви скудова?

— З Водяного, господин жандар... — коротко зідхнув передній. — Оце йшли собі на станцію... Нічого не знаємо... Коли це: „стой, стрілять буду“. За що ж це?

— Так... А пашпорти єсть?

— Пашпорти?..

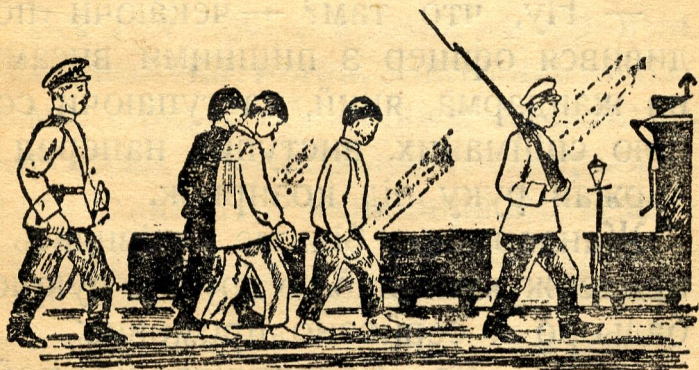
Передній закашлявся. Потім утерся і коротко промовив:

— Пашпортів з нами... так що й нема... Но тільки...

— Умгу.. Ну, так ідьом за нами... Поговорим на станції.

Передній розвив руками, зідхнув і рушив за жандармом. За ним понуро пішли й задні, а збоку їх салдат з рушницею. Хвилин через тричотири всі п'ятеро стояли в тому

самоу садку, з якого чувся сміх і ніжний спів. На столі під акаціями стояли свічки в скляних лихтарях, а круг свічок з обох боків стирчали пляшки, між пляшками стояли тарілки з закусками, коробочки з

— Поговорим на станції...

якоюсь їжою, ножі, шклянки. За столом сиділо дві пані, а біля їх якийсь панок старенький і два жандармських офіцери. Один лисий, з пишними рудими вусами; другий молоденький, гарненький. Круг свічок несамовито, сказано літали кру-

гами метелики, бились об скло, падали на стіл і знову бились, повзали й літали.

Очі всім, що сиділи за столом, були затуманені, а паніям губи і щоки якось червоніли.

— Ну, что там? — чекаючи подивився офіцер з пишними вусами на жандарма, який, заступаючи собою спійманих, виступив наперед і держав руку під козирьок.

Жандарм ще більше вирівнявся і, придержуючи шаблю другою рукою, бадьоро й серйозно промовив:

— Ес... Ес... Еспорпріаторів¹ поймали, ваше благородіє!

Всі заворушилися, навіть старенький панок, що старанно вимазував хлібом тарілку, здивовано повернув голову й замер.

¹ Замість „експропріаторів“. Так звано в 1905—07 рр. людей, що збройною рукою захоплювали гроші у державних касах та в банках і повертали ці гроші на революційні справи.

— Експропріаторов?— недовіжливо й ліниво протягнув офіцер. — Ого! А ну, отойді!

Жандарм ловко крутнувсь і одійшов убік. Всі жадно впились очима в три фігури, що стояли перед ними.

Всі три босі, з великими чорними пальцями на ногах, з якимись запалими, сірими обличчями, зарослими бородами, з мужицькими вигорьованими шиями, на яких виразно темніли зморшки, всі три без шапок, з похиленими головами, всі три с чеканням у всій постаті неминучого лиха...

Одна з паній, у якої були великі сині мрійні очі, засміялась.

— Ну, і експропріатори!.. Фе!.. Я думала, настоящіє...

Жандарм скопив на неї очі, але ждав, що скаже офіцер.

Офіцер же гикнув, одкинувся на спинку стільця і ще лінівіше звернувся до спійманих:

— Так... Хм! Ви же ето чого там... ето... как его?.. Там бунти устраїваєте?

„Експропріатори“, що жадно бігали очима по закусках, заворушились і повернули до нього голови.

— Ми, ваше благородіє, нікотрих бунтів, — поспішно й коротко заговорив передній. — Ми собі йшли на станцію... А нам, значить, звиніть: куда? стрілять буду“... А ми, как от перед богом, ваше благородіє... Ми з голодного села... Два дні не їли, ваше благородіє...

— Ну врьош... Все ви ето пойоте...

— Ваше благородіє! — вмішався жандарм. Они коло вагонів з зерном споймані...

— Ага! Вот відіте... Зерно хотелі украсть?

— Ваше благородіє! — знов, переводячи очі од столу на офіцера, схилив голову на плече передній.—

Коли б ми по зерно йшли, так у нас би мішки, або хоч торби були... А ми ж... от, як самі бачите...

— Хм!.. — крутнув вуса офіцер.

— А, ну їх к чорту, Сєрьожка, — нетерпляче скрикнув другий офіцер. — Дай їм, Скріпчук, по нагайке і к чорту.

— Жандарм узяв до нього під козирьок, але ждав, що скаже Сєрьожка.

— Хм... — ліниво, п'яно дивлячись на спійманих, крутив Сєрьожка вуса. Спіймані ж насторожено стояли й ждали і бігали очима по закусках. Панії щось шепотіли одна одній і сміялись, показуючи очима на „експропріаторів“.

— Отправіть їх под арест!.. — несподівано постановив Сєрьожка і в'яло повернувся до столу.

— Слушаю! — цокнув шпорами жандарм. — Ідьом!

Спіймані знов заворушились. Данило насупив брови й щось пробурмотів; самий задній, маленький дядько, з гострим носиком і круглими, як дві вишні, зляканими очима, ще більше напружився і розтерявся, а передній розставив руки і кротно скрикнув.

— Ваше благородіє! Та завіщо ж?

— За безпорядкі, — не озираючись, ліниво бовкнув офіцер.

— Ваше благородіє! У нас же дітки... Сім'я голодна... Защо ж нам таке? Ми ж хіба що бунтували?... Защо ж нас у тюрму?

Гарненький офіцер нетерпляче скочив з місця і, підійшовши до їх, крикнув:

— Марш!

— Та завіщо ж це під арешт? — раптом злісно густим басом бовкнув Данило, дивлячись повз гар-

ненького офіцери́ка у спину офіце-
рові з пишними вусами.

Той помалу повернувся і пильно
глянув на Данила.

— Хм!.. Так ти єщо... Хм!.. Дай
єму в рило, — хитнув він на нього
передньому.

Передній злякано глянув на Да-
ни́ла, на офіцера, широко розплю-
щив очі й з непорозумінням поди-
вився на всіх.

Пані́ї засміялись.

— Вот ето остроумно! — байду-
же бовкнув старенький панок, вити-
раючись серветкою. — Ето напоми-
наєт мене...

Офіцер жвавіше озирнувся до па-
ні і, повернувшись, строго крикнув:

— Ну! Дай єму в рило.

— Ваше благородіє!! — благаюче
підняв руки передній.

— Молчать!.. Не хочеш? Ну, тебе
дадут в рило.

— Ти!—хитнув він Данилові. —
За то, що он не хоче дати тебе
в рило, дай *ти* йому!..

Панії, офіцер і навіть старенький
панок весело засміялись.

— Справедливо! — крикнула пані
з мрійними очима.

— Потом он тебе дасть... А потом оба
вместе дадiте вон тому третьому. Ну!

Данило мовчки злісно дивився на
офіцера й сопів носом; передній
розтерцяно посміхався, а задній зля-
кано водив очима по всіх і дрижа-
чими руками мняв картуза.

— Ну!—раптом грізно скрикнув
Серьожка і скажено підвівся.—Я с
вами шутіть буду, що лі? Бей в морду
єго!—ступнув він до Данила й по-
казав головою на переднього.

Данило зблід і глухо промовив:

— Защо ж я його буду бити?

— Не разсуждать! Пріказиваю
тебе, і бей!

— Ваше благородіє! — знов благаюче скрикнув передній.

— Завіщо ж нам таке безчестя!.. Та нас же люди заплюють!... Змилюйтесь!.. Хай нас господин жандарм ударять... Та й одпустить нас...

— Я хочу, щоб *ви* набілі себе морди... А жандарм єщо успеєт.

Жандарм посміхнувся. Данило переступив з ноги на ногу й глухобовкнув:

— Одсилайте нас в тюрму.

— Нєт... Ти дай єму в рило, а тогда в тюрму. Тогда даже в тюрму не пошлю, прямо пущу на все четирє сторони... Сlišіш? Обєщаю! Єй-богу! Ну?

— Боже мій, боже мій! — жалібно захитав головою передній, а Данило знов переступив з ноги на ногу й мовчки кам'яно-напружено застиг.

— Ну? — подивився офіцер на Данила. Той не рушився.

І раптом лице офіцерові почервоніло, очі налились кров'ю, вуса якось зашарпались.

— Скрипчук! Да я долго с вами буду... — скажено рявкнув він. — Стреляй їх.

Данило швидко глянув на офіцера, на Скрипчука, який злякано витягав револьвера, і зразу якось весь скажено зморщився і прохрипів:

— Не маєте права стрілять!

— Что-о?—заревів офіцер і, підбігши до жандарма, вихопив з рук йому револьвера і шарпнув до себе.

Жандарм поспішно скинув з шеї шнурок, на якому був причеплений револьвер, і злякано замер знов.

Пані ойкнули. Передній і задній великими очима дивились поперед себе і видно, мало вже що бачили.

Але тут гарненький офіцер, хутко підійшов до Сєрьожки, твердо схопив його за руку й промовив:

— Серьожка!.. Плюнь!.. Не нужно... Под суд за какую-то сволоч... Оставь... Плюнь!

— Н-нет!..— хрипів Серьожка. — Я его заставляю... Я ему покажу право...

— Сергей Семьонич! — підбігла пані з мрійними очима. — Бог с німі!.. Отправте в тюрьму і довольно.

Офіцер з пишними вусами пустив револьвер і, важко дихаючи, повернувся до панії.

— Ларіса Івановна!.. Я їх заставляю!.. Оні должны его сделать для вас...

— Не нужно... Я не хочу...

— Нет!.. Я их заставляю! Слышите вы! На свободу пущу, дам по рублю на водку... Слышите? Бей!

— Ваше благородіє! Пустіть нас! — схлипнув передній.

— Нет!.. Дам по рублю на водку, дай ему в рило. Слыш!

— Ей-богу, дам... Не веріш? На!

Офіцер п'яними руками рішуче поліз в кешеню, вийняв гаманець і висипав гроші на долоню. Деякі монети покотились з рук на землю й лягли коло Данилових ніг.

Жандарм хотів кинутись піднімати, але офіцер закричав:

— Остав!.. Пусті... Ето ім!.. Бей!.. Вот всьо дам, бей! — Рука з грішми йому дрижала, вуси розкудовчились, а очі вперто вп'ялись у переднього.

— Всьо дам!.. Давай в рило!

Передній глянув на Данила. Данило якось прудко зиркав то на гроші, то в землю, то на гроші, то знов у землю.

— Да бейте, дуракі! — нетерпляче скрикнув гарненький офіцер. — Да ідіте себе ко всем чертям! Бері деньгі і бей! — звернувся він до переднього.

— Ну, кто ударіт, тому всьо

даю! — крикнув офіцер з пишними вусами.

— Ну?

Всі замерли. Передній якось криво посміхавсь, щось шепотів. Данило сопів носом, панії і старенький панок з жадним, напруженим інтересом ждали.

— Ну? — хитнув офіцер рукою. Монети брязнули на руці.

Три сірі постаті, як за магнітом, повернули на брязкіт голови... Данило переступив з ноги на ногу і важко сопнув носом. Задній присунувся ближче.

— А ну, цікаво!.. прошепотіла пані з мрійними очима і присунулась ще ближче...

Офіцер знов брязнув грішми, мовчки посміхаючись.

— Ваше благородіє!.. — з мукою схлипнув передній: — зделайте милость, пожертвуйте так. Голод-

ні ж ми... Дітки в нас... Ваше благородіє!

Данило ворохнувся. Передній насторожено глянув на нього й змовк, прудко, непокоїно бігаючи по всіх очима.

— Не-єт, дай в рило... — посміхнувся офіцер і знову брязнув грішми. І п'яні, ситі очі його задоволено ходили по голодних, напружених постатях трьох сірих спійманих людей. А сірі спіймані люди знов заворушились, знов насторожено, боячись зустрітись поглядами, забігали очима й мовчки стояли проти панів з масляними очима, повними жадности.

Раптом Данило повернувся до переднього і, не дивлячись на нього, глухо боркнув:

— Бий, Семене...

Передній одступив навіть назад.

— Нічого, бий!.. Давайте гро-

ші... — повернувся Данило до офіцера.

— Нєт, спачала в рило, — п'яно хитнувся офіцер.

— Ну!.. — сопнув якось Данило і, розмахнувшись, вдарив Семена по лиці. Потім зразу ж поспішно одвернувся й глухо бовкнув до офіцера.

— Давайте! Вдарив...

— Нєт, подожді! Тепер он тебе!

— Конєчно! — з захопленням підхопила пані з мрійними очима.

Данило круто повернувся до Семена, який якось криво посміхався і, дивлячись убік, жорстоко промовив:

— Бий і ти!..

Семен замнявся.

— Та бий!! — злісно рявкнув Данило. — Чого там ще! На!

Пани жадно дивились. Передній розвів руками, потім підняв одну

— Давайте! Вдарив...

руку й несміло вдарив Данила по лиці. Данило знов зараз же повернувся до офіцера й, понуро глянувши на нього, бовкнув:

— Вже.

— Ну, вот!—задоволено посміхнувся офіцер і, піднявши руку, струснув гроші на землю.

— Собірайте!

Семен, Данило і задній дядько поспішно нахилились і, жадно хапаючи монети, стали повзати по землі під ногами жандармів, панка та паній, одпихаючи один одного, сварячись і навіть видираючи один у одного. А пани стояли над ними, навмисне одпихали в другий бік монети і, хльоскаючи з захопленням в долоні, кричали:

Браво!.. Браво!.. Так! Не поддайся!

ПІСЛЯСЛОВО

Володимир Винниченко—відомий сучасний український письменник. Народився він у сім'ї наймита й за допомогою брата-робітника поступив у гімназію, але був виключений звідти за непокору й непорозуміння з начальством. Потім розпочинається мандрівно-злидарське життя письменника, що дає змогу Винниченкові зазнайомитись із життям упосліджених верств старого суспільства, з отими заробітчанами, строковими наймитами, з усіма, кого викидало на заробітки село. Молодий письменник, на власній шкурі зкоштувавши того життя, встряває в революційну роботу, тікає від царської охоранки за кордон, де він одривається від свого класового оточення: робітників і селян. В революцію 1917 року Винниченко стає на чолі контр-революційного націоналістичного руху. 1919 року він повертається на Радянську Україну, кається за своє недавнє минуле. Та не надовго, бо незабаром Винниченко знову переходить у табір ворогів радянської влади.

Оповідання „Голод“ Винниченко написав ще тоді, як був молодий і жив у тісному зв'язку з бідним селянством. Письменник змалював нам, як буржуазія, тримаючи селян у

злиднях та голоді, примушує цим голодом селян знущатись один з одного. Ще Маркс показав, як капіталіст навмисне утворює армію безробітних, що цими безробітними й голодними людьми в кожному мить можна було замінити страйкарів та непокірних робітників. Тримавши у своїх руках заробіток трудящого, капіталіст кожну хвилину може нацькувати одного злидаря на другого. Так і каже сторож біля вагонів із зерном голодним селянам, що їх він спіймав: „Да! Якби не діти, то може б я й не ходив отут та не ганявся за вами чортами“.

Головне, що обурює читача,—це описаний в оповіданні факт, як офіцер і сите панство знущається з трьох упійманих голодних селян. Коли зморені селяни навіть під загрозою револьвера не хотіли бити один одного для панської втіхи, то перед грішми вони не встояли. Чому? Невже тому, що ці селяни якісь погані люди? Ні! Мабуть тому, що в них, як і в того сторожа, пишуть дома голодні діти, та й самі ж два дні не їли.

Боляче й образливо бачити як злидар б'є один одного за панський гріш, аби потішити ситого пана. Та за цю образу ті самі злидарі дали добру відплату буржуям у 1917 році, коли в попіл повернули весь їхній добробут і лад і, як пророчив Т. Шевченко, „панською злою кров'ю“ окропили волю трудящих.

ВЛ

653

0,93 коп (1986)

ТОВАРИШІ ЧИТАЧІ!

Прочитавши книжку, напишіть до
Видавництва „Український Робітник“:

Чи подобається Вам ця книжка?

Як не подобається, то чому?

Чи зрозуміли Ви все в книжці?

Чи легка мова книжки?

Які книжки, на вашу думку, треба
видавати для малописьменних?

Де ви дістали цю книжку?

Листи можна надсилати й без марок.

Адреса Видавництва: Харків, Палац
Праці, кв. 126, „Український Робітник“

„УКРАЇНСЬКИЙ РОБІТНИК“

РЛ 653

В. Винниченко

Голод